

KOMMENTAARID

Vaidlustes sünnib tõde

Sirje Kiin,

raamatu "Eesti Kongress. Siis ja praegu" autor

Kirjutasin esmakordse ja seni ainsaks jäänud ülevaate eesti kodanike komiteede liikumisest ja Eesti Kongressist 2000. aastal Eesti Vabariigi Riigikantselei tellimisel. Võtsin selle tellimustöö vastu ajakirjaniku, mitte ajaloolasena, ja just sellise ajakirjandusliku ülevaatenägemise raamatus "Eesti Kongress. Siis ja praegu" ilmus. Algallikatenägemise kasutasin nii Eesti Kongressi arhiivi kui ka tollast ajakirjandust. Žanriliselt on niisiis tegemist ajakirjandusliku, refereeriva ülevaatega. Püüdsin oma ülevaates esitada ja refereerida kõiki toonaseid peamisi poliitilisi seisukohti kogu nende mitmekesisuses, kuivõrd need lõikusid Eesti Kongressi töös ja kajastusid dokumentides.

On tõsi, et ma ei kirjutanud Rahvarinde lugu – see ei olnud ju selle raamatu eesmärk. Pidada mind selle ajakirjandustöö põhjal üheks Eesti Kongressi peaideoloogiks on muidugi suur au, aga ei vasta paraku tõele. Erinevalt Rein Ruutsoost polnud ma Eesti Kongressi ega Eesti Komitee liige, rääkimata sellest, et saanuksin olla üks selle ideoloog. Töötasin paar aastat küll Eesti Kongressi välistoimkonnas ja aitasin aktiivselt kaasa väliseesti saadikute informeerimisele ning Eestisse saamisele, kuid sellega minu tööülesanded toona ka piirdusid.

Minu meelest on väga hea, et tolle perioodi kohta on olemas Eesti Kongressi raamat, Mart Laari jt raamatud ning nüüd ka Rahvarinde liidri raamat, tõsi küll, esialgu vaid paariaastases perioodist. Mida rohkem erineva subjektiivsuse astmega algallikaid on, seda parem.

Täna Rein Ruutsood poleemilise artikli kirjutamise eest. Vaidlustes sünnib tõde. Ajalooline tõde sünnib märksa suurema distantsiga, kui meil on seda täna au kogeda vaid kümme-viisteist aastat tagasi toimunu kohta.

Viha ei lahenda midagi

Mart Laar,

raamatu "Teine Eesti" kaasautor

Ajalooli, eriti lähiajalooli võib läheneda mitmel viisil. Seda võib üritada uurida, kuid selles võib end ka kirglikult välja elada. Kuna lähiajaloo uurimisel pole teadusega klassikalises mõttes niikuinii suuremat pistmist, on tegelikult aksepteeritavad mõlemad teed. Saab ju ajaloo teaduslik uurimine võimalikuks alles siis, kui toimunuga on tekkinud teatav ajaline distants ning teiseks on kokku kogutud piisav kogus sündmustele eri vaatepunktidest lähtuvaid kirjeldusi või mälestusi, mis võimaldavad toimunust tõese mosaiigi kokku seada.

Rein Ruutsoo jaoks on ajaloo olemas sangarid ja kaabakad. Sellisele lähenemisele ei saa iseenesest midagi ette heita. Siiski oleks soovitatav iga käsitluse puhul lähtuda faktidest, mis, sõltumata neile antavatest erinevatest hin-

nangutest, on siiski olemas. Ruutsoos pulbitsev viha ei jäta faktidest kahjuks suuremat alles.

Ma ei saa järgnevas kirjutises kahjuks polemiseerida Ruutsooga Edgar Savisaare mälestuste üle. Ma pole neid lihtsalt lugenud, välja arvatud mõned ajakirjanduses ilmunud katked. See, et ma Savisaare mälestusi lugeda pole jõudnud, ei tee mind kurvaks ega rõõmsaks. Mul pole selleks lihtsalt aega olnud, kuid ükskord loen ma neid niikuinii.

Kuid Savisaare mälestusi lugematagi võin väita, et tegemist on kahtlematult positiivse sündmusega Eesti ajaloo teaduses. Sõltumata sellest, kas need kellelegi meeldivad või mitte, on seni vastavatest usutlustest keeldunud Savisaar oma versiooni toimunust kirja pannud ning seda võib südamest tervitada. Olen Ruutsooga nõus, et kirjeldatud perioodist Eesti ajaloo oleks võimatu nende mälestusteta kirjutada. Olen seetõttu rõõmus, et sain Savisaart tema mälestuste koostamisel aidata. Tahaksin loota, et see aitab autoril üle saada ka temasse aastate jooksul üsna nähtavalt kogunenud kibestumisest.

Eespool toodust sõltuvalt keskendusin järgnevalt sellele, mida Ruutsoo Savisaare mälestustest kirjutatud artiklis minu kohta öelda on. Iseenesest pole selles midagi imelikku: alati, kui Ruutsoo midagi Savisaarest kirjutab, jõuab ta Laari juurde välja. Võtan seda kui komplimenti ega pahanda. Ühtlasi ei saa ma oma kirjatükis kaitsta Sirje Kiini ega Tõnu Parmingut, kellest viimane meie tegemistele kahjuks teisest ilmast kaasa elab. Tahaksin ainult mainida, et minu kaasautorite Urmas Oti ja Sirje Endre suhtes on solvav, et Ruutsoo koguteost "Teine Eesti" korduvalt minu loominguks peab *q la* "Laar väitis". Korrektseks jäädes peaks Ruutsoo ikkagi kõiki kolme autorit materdama. Loodan, et saan järgnevalt siiski kogu meie loominguilise kollektiivi vaadete esitamisega hakkama.

Lugedes Ruutsoo analüüsi Eesti taasärkamisajast, on mind alati hämmastanud neis esinev vaenlase kujud loomine. Kui vaenlast ei õnnestu leida, tuleb ta välja mõelda. Nii omistab Ruutsoo vaenlasele hulgaliselt väljamõeldud seisukohti ja arvamusi, lükates need järgnevalt mängleva kergusega ümber.

Toon vaid mõned näited. Esiteks mõtleb Ruutsoo välja mingi "peavoolu" Eesti ajaloo kirjutamisel. Kus ja kuidas on see loodud, selle kohta andmed puuduvad. Eesti Vabariigis ei eksisteeri ajaloo uurimises enam mingeid kohustuslikke teooriaid, mida ajaloolastele riiklikult peale surutakse. Need ajad on ammu möödas ning Ruutsoo peaks seda teadma.

Olukorda toob selgust Ruutsoo väide, et seda "peavoolu" esindab peamiselt üks raamat, eespool mainitud autorite kollektiivi kirjutatud koguteos "Teine Eesti". Olen selle ühe autorina Ruutsoole kõrge hinnangu eest tänulik, sest kui üks raamat suudab kogu ajalookirjutuse pealliini esindada, on tegemist tõesti hästi kirjutatud teosega.

Küll ei saa ma aga kuidagi nõustuda Ruutsoo nimetatud "peavoolule" ehk konkreetset koguteosele "Teine Eesti" omistatud seisukohtadega. Ruutsoo arvates on need näiteks "uskumus, et Eesti riikliku iseseisvuse taassünd oli ette määratud ja paratamatu (ajalooline determinism)" ning "arusaam, et Eesti iseseisvumiseks piisab, kui Moskvale esitada Eesti juriidilised argumendid".

Julgen täie kindlusega kinnitada, et selliseid seisukohti meie raamatus pole, ja palun Ruutsool tungivalt viidata konkreetsetele lehekülgedele, kus sellised väited on esitatud. Küll on "Teises Eestis" läbivalt väidetud vastupidist: Eesti iseseisvus taastati tänu kogu rahva aastakümneid kestnud võitlusele ja pingutusele. Ilma rahva enda tegevuseta poleks Eesti taasiseseisvumisest asja saanud, olnuks meie käsutuses nii vägevad juriidilised argumendid kui tahes.

Tegelikult lükkab Ruutsoo teises lõigus oma konstruktsiooni ise ümber, kirjutades et "peavoolule" on Eesti ajaloo teljeks aastatepikkune võitlus okupatsiooniga, alates metsavendadest ja dissidentidest ning lõpetades Eesti Kongressiga." Sellest ei saa kuidagi lugeda välja loobumist tegevusest ehk lootmist vaid ajaloolisele determinismile. Millegipärast leiab Ruutsoo järgnevalt, et tunnustades vabadusvõitluses aktiivselt osalenud inimesi, arvatakse, et kõik "sellest väljapoole jääv on peajoone järgi "käsilaste" kollaboreerumine Moskva-ga". See ei ole kohe kuidagi nii. Ühtede tunnustamine võib Ruutsoo jaoks tähenda

dada kohustust teine pool maa sisse taguda. Ei minu ega teiste "Teise Eesti" autorite jaoks ole see nii. MRP-AEG panuse tunnustamine ei tähenda Rahvarinde süüdistamist kollaboratsioonismis. Kirjutasin tollaste vaidluste ajal ja kinnitan ka praegu, et Eestile oli kasulik erinevate tegutsemisvõimaluste lahti hoidmine, sest tollal ei teadnud keegi, milline neist kokkuvõttes Eestile taasiseseisvumise tagab.

Ruutsoo kirjutab: "Rahvarinde ühe kirglikuma vastase Mart Kadastiku sidumine Rahvarindega pidi aga kinnitama Rahvarinde loomise versiooni KGB poolt (Laar, Endre, Ott, 1996, 293). Mart Laar on väitnud, nagu oleks Indrek Toome kinnitanud, et Rahvarinne loodi KGB osalusel, hoolimata sellest, et Toome on öelnud otsesõnu vastupidist: "Ma olen veendunud, et selle taga vähemalt meie vabariigis ei olnud ei EKP Keskkomiteed ega KGB-d" (Laar, Endre Ott 1996, 535)."

Olin seda lugedes väga üllatunud. Enda teada ma küll ei väitnud, et Rahvarinde lõi KGB. Lõin lahti Ruutsoo viidatud lehekülje 293. Lugesin selle mitu korda läbi, kuid ei leidnud sellele esiteks Mart Kadastiku nime ega vihjet temale, teiseks koguteose autorite Ruutsoo osutatud "versiooni" Rahvarinde loomisest KGB poolt ega kolmandaks "Laari väidet", nagu oleks Toome kinnitanud, et Rahvarinne loodi KGB osalusel. Nimetatud leheküljel esitavad paljud tollased tegelased Rahvarinde loomise tagamaid ja lükkavad üsna üksmeelselt ümber "KGB-versiooni". Milles on siin autorite süü, ei saa tõesti aru. Kontrollisin üle ka Indrek Toome usutluse koha – nimelt lk 293 ei räägi Toome mitte Eesti Rahvarindest, vaid Boriss Kurašvili väljatöötatud rahvademokraatia mudelist, millest ta räägib ka oma usutluses lk 535. Niisiis ei ole "Teise Eesti" autorid väitnud, nagu oleks Rahvarinne Eestis KGB loodud, mistõttu Ruutsoo ei peaks raiskama aega nimetatud seisukoha kummutamisele.

Samas vaimus võiks ette võtta teisedki Ruutsoo väited. Tõega on neil sama vähe tegemist kui eespool esitatud juhtumil. Selline vägikaikavedu on aga mõttetu ning vähemalt mul on targematki teha, kui sellega tegelda. Ruutsoo tasemest annab kinnitust kas või tema ab-

soluutset tõde esindav väide: "Iga majandusteadlane ju teab, et "talongimajandus" on tüüpiline "kaitsevahend" turu sulgemiseks, relv inflatsiooni vastu – ja mitte saamatuse tagajärg." Hea Rein, kas sa tõesti ise ka usud, mida kirjutad? Palun esita vähemalt kümne sellise "majandusteadlase" nimed ja aadressid.

Ruutsoost on mul aga tema keerukaid konstruktsioone lugedes igal juhul kahju. Sest vähemalt mina ei mõtle temast ega kellestki teisest Eesti asja ühel või teisel kombel – Rahvarindes või Muinuskaitseeltsis, Eesti Komitees või Ülemnõukogus – ajanud mehest või naisest halvasti. Minu ainus soov on ainult, et meie ajalookirjutamine ei muutuks vägikaikaveoks teemal "Kes siis ikkagi oli Liivimaa parim ratsanik". Sest Eesti iseseisvust ei taastanud ükski poliitiline liikumine või esinduskogu, poliitik või riigijuht – selle taastas Eesti rahvas.

Seetõttu tahaksin loota, et Ruutsoo ka oma mälestuste kirjutamiseni jõuab. Sealt võiks lugeja leida palju liigutavat ja kangelaslikku, sest vähemalt minuni jõudnud andmete kohaselt toimetas just Ruutsoo 1970. aastate lõpul Läände tollased ülisalajased venestusdokumendid.

Tahaksin ka loota, et suudaksime oma minevikust leida rohkem seda, mis meid ühendab, kui seda, mis lahutab. Erinevad suunad ja arvamused on möödapääsmatud ja isegi tarvilikud, Eesti lähiajalugu näitab aga samas, et vajalikul hetkel saadakse neist alati üle. Nägin seda aastatel 1987–1991 korduvalt oma silmaga. Jah, me olime Ruutsooga tollal paljudes küsimustes eri arvamusel ja oleme praegugi. See ei tähenda, et me üksteist vihkama peaksime. Eesti vajab rohkem armastust ja vähem viha, sest viha ei lahenda tõepoolest midagi.